

Trobat un antiquíssim document amb el nom de Canet

Joaquim Pera i Isern

Darrerament havia manifestat reiteradament als companys del Centre d'Estudis Canetencs que se m'acabaven els temes per escriure a la revista El Sot de l'Aubó. El fet de no viure a Canet em dificulta molt l'accés als arxius locals i conseqüentment minven les possibilitats d'obtenir la documentació necessària per investigar sobre la història local. Ara bé, darrerament l'atzar m'ha proporcionat dues perles, que convenientment polides m'han servit per treure'n alguna cosa semblant a un article; vaig fer-ho en el número passat quan a partir d'uns programes de teatre va sortir un modestíssim record del teatre al Canet de cent anys enrere. Avui, un cop més la casualitat m'ha posat al davant un antiquíssim pergami on s'esmenta en nom de Canet.

Crònica de la descoberta

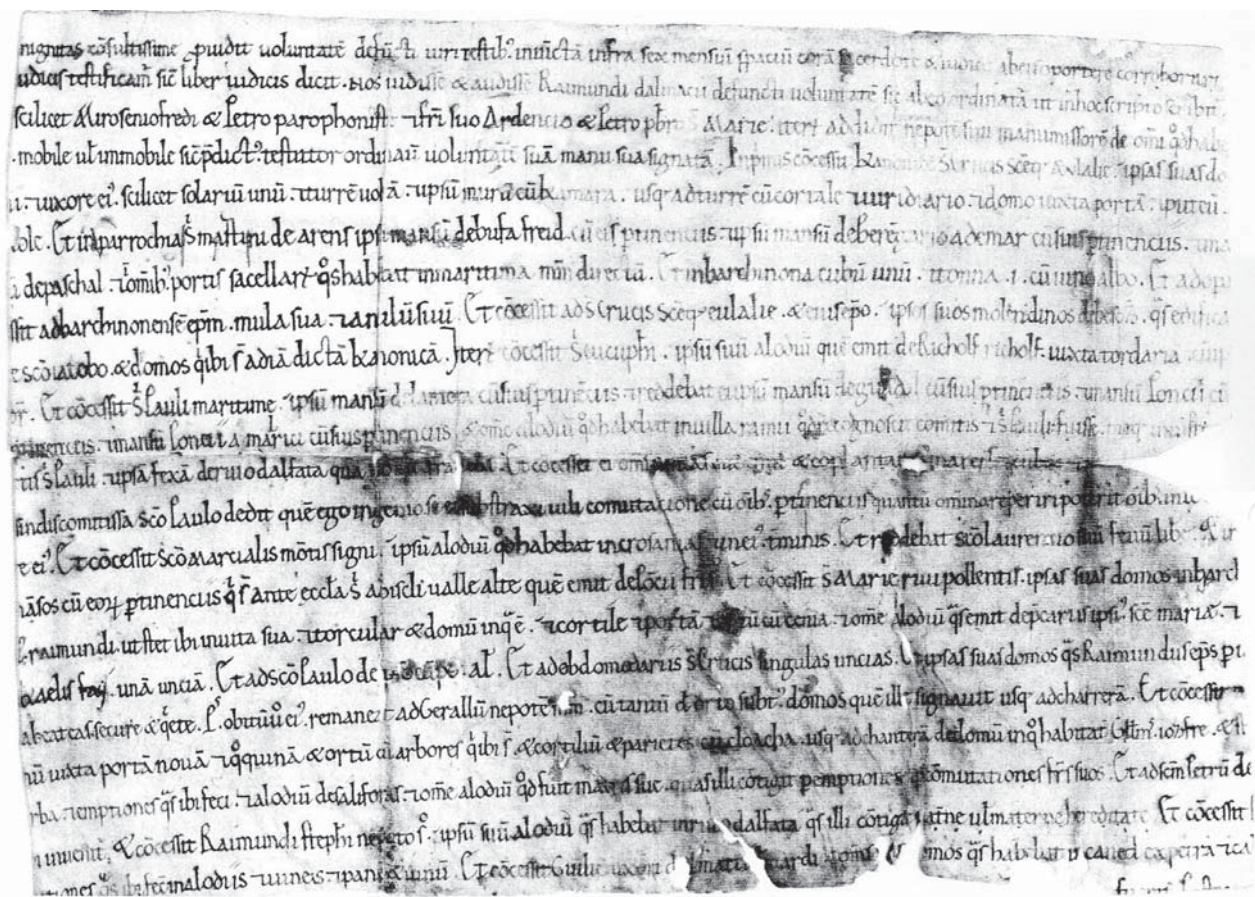
L'estiu passat, com cada any, em trobava a la població lleidatana de Guissona, comarca de la Segarra, on dirigeixo les excavacions arqueològiques de la ciutat romana de Iesso des de fa vint-i-cinc anys. En el museu local, on acostumem a plantar el centre d'operacions durant la campanya estival, van arribar unes caixes de cartró plenes de papers vells, llibres i fotos procedents de la Casa de Cultura local, on feia anys que hi eren emmagatzemades, un edifici actualment en obres on s'està ampliant la biblioteca pública; aquesta remodelació va ser qui va forçar l'èxode dels diferents serveis que aixoplugava i el seu trasllat a d'altres dependències municipals. Per aquesta raó va arribar aquest fons de documentació no catalogada a la seu del Museu, val a dir que l'estat de conservació era lamentable: llibres ratats, arnats i corcats, uns antics papers oblidats on la humitat i l'abandonament havien fet estralls. Un dia de pluja, davant la impossibilitat de treballar a les excavacions de l'exterior, vaig entretenir-me a fullejar aquella documentació. Entre lligalls de paper, pergamins, missals i censals hi havia uns quants llibres de comptes que eren enquadernats en pergami; eren papers relligats que pertanyien a diferents parròquies de la Segarra on es computaven vendes, inventaris

de bens i rendiments derivats de l'explotació del cereal. Eren llibres i documents força antics, n'hi havia dels segles XV i XVI. La documentació històrica que contenen serà summament important per refer la vida quotidiana d'alguns pobles d'aquella comarca a començaments de l'època moderna; però aquests documents tenien un interès afegit: tres d'aquests llibres havien estat enquadernats de manera molt rústica amb pergamins de "segona mà"; és a dir uns pergamins que havien estat prèviament escrits i que l'atzar va fer que és reutilitzessin per fer de cobertes d'uns papers relligats.

El pergami va ser un suport per a l'escriptura usat des de l'antiguitat que es fabricava a partir de pells de xai; quan més tendre era l'animal més bona qualitat de pergami s'obtenia; durant l'època medieval, i abans de la invenció de l'impremta, va ser la base de l'escriptura pública, privada i religiosa. Com que el pergami era un material valuós podia ser reciclat i reutilitzat diverses vegades en noves

Ramon Berenguer I

Testament de Ramon Dalmau. Pergamí del segle XI

escriptures. A tall d'anècdota, un venerable padrí local ens havia explicat, d'haver vist "rentar" pergamins en el safareig públic de la vila. Hi havia nois que sostreien pergamins de les golfes de casa o de l'arxiu parroquial, posteriorment els remullaven per tal d'esborrar les tintes dels documents antics i una vegada nets el seu nou destí era el de folrar pilotes de futbol casolanes, per tal d'aguantar millor els xuts dels vailets.

El cas que ens ocupa va ser diferent, sortosament els pergamins que folraven aquests llibres no van passar pel remullat i esborrat. Dos dels llibres havien estat enquadrats amb pergamins manuscrits a doble cara, uns fulls que sens dubte havien estat arrencats de les pàgines de llibres religiosos; els manuscrits deurien haver estat escrits en l'scriptorium d'algun monestir medieval, uns pergamins que mostraven belles lletres polícromes i una excel·lent qualitat d'execució. Després d'haver estat llegits, avui sabem que un dels pergamins és part d'un tractat de filosofia del segle XIV i l'altre correspon al full d'una homilia del segle XIII. El tercer pergamí, que també feia de coberta, és el que ens interessa: es tracta d'un testament. Era un pergamí escrit en llatí per una sola cara. Inicialment no vaig fixar-me massa en el contingut, però la lletra extremadament ben escrita convidava a la lectura. Vaguejant entre línies vaig llegir un sancti martini de arens, això em va esperar a fer una lectura més precisa del text, a continuació vaig identificar un sancti pauli in maritima i un sancti aciscli de valle alto; ep!, tot això em

sonava..., fins que a la última línia conservada del document, amagat darrera d'un plec del pergamí es podia llegir clarament, Canet; havia arribat el moment de prendre's seriosament l'estudi d'aquell pergamí i salvar-lo per a la història.

El contingut del testament

Malauradament el document no s'ha conservat sencer, tot i així és força complet: és format per un cos central de 32 x 23 cm. i tres petits fragments que van ser retallats del cos principal per tal de ser aprofitats per fer les cintes de tancament del llibre. El cos central consta de 23 ratlles escrites, retallades en els seus marges dret i esquerra, així com també resta incompleta la part superior i la inferior del document. Aquests retalls fets sobre el document original obeeixen a la voluntat d'obtenir la mida precisa per enquadrar els fulls moderns. Val a dir que la cal·ligrafia és excel·lent, amb lletra proporcionada i regular. Es tracta de les disposicions testamentaries fetes per Ramon Dalmau un important clergue de Barcelona. D'aquest testament crida l'atenció la gran quantitat de béns que reparteix el finat, l'extens patrimoni que va detallant a l'escriptura ens mostra que som davant d'un personatge ric i influent; d'un prohom que, davant la mort, disposa un repartiment de les seves propietats entre alguns familiars i sobretot afavorint diverses esglésies, com la catedral de Barcelona (de la Santa Creu i Sta. Eulàlia) i monestirs (Ripoll, Sant Cugat, Sant Pol, Sant Miquel

del Fai, Sant Pau del Camp, Sant Marçal del Montseny, etc).

És un testament inèdit i únic, no se'n coneixen més còpies. Dic això per què era costum estesa que dels testaments de la gent important se'n fessin diverses còpies, per tal que cadascun dels beneficiaris disposés d'una còpia original; aquestes còpies feien alhora la funció de títol de propietat a tots els efectes, i era una pràctica reconeguda i respectada per tothom. Un dels objectius de la meua recerca era poder determinar la data d'aquest testament, doncs m'hauria de permetre contextualitzar en el temps la referència feta a Canet. Aquest objectiu tenia un problema, com hem dit el document havia estat retallat pels quatre costats i, tot i conservar-se gairebé sencer, la part del pergami on surt habitualment la datació no és conservada, en un retalló es pot veure escrit tertio kalendas ianuarii, però de quin any?, malauradament aquest és un dels retalls perduts. Havent consultat amb eminents experts en paleografia medieval varem concloure que la lletra era amb seguretat del segle XI; un altre detall com la referència a Ermessenda (972-1057), la famosa comtessa de Barcelona, muller del compte Ramon Borrell; ens portava també al segle XI.

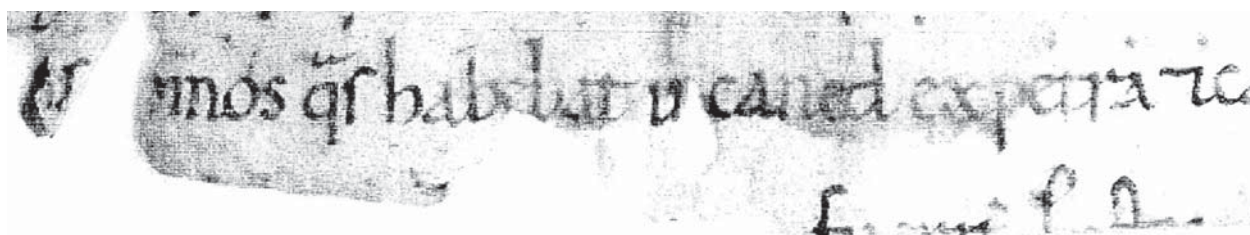
No n'hi havia prou, calia investigar més sobre en Ramon Dalmau que pel que semblava tenia propietats a Canet fa 1.000 anys enrera. La part del document que fa referència a Canet es troba a la línia 22 del testament, on diu: "... dona a Guilla, esposa de Dalmau Bernat totes les cases de pedra i calç que tenia a Canet..." (Et concessit Guilie uxori Dalmati Bernardi et omnes domos quas habebat in Canet ex petra et cal .../...). Que el document està fent referència al nostre Canet (Canet de Mar) no presenta cap mena de dubte, el context de Maresme és molt present a tot el document: Arenys, Sant Iscle, Tordera i Sant Pol són altres llocs on tenia propietats en Ramon Dalmau i que surten referits al testament.

Ramon Dalmau i el seu temps

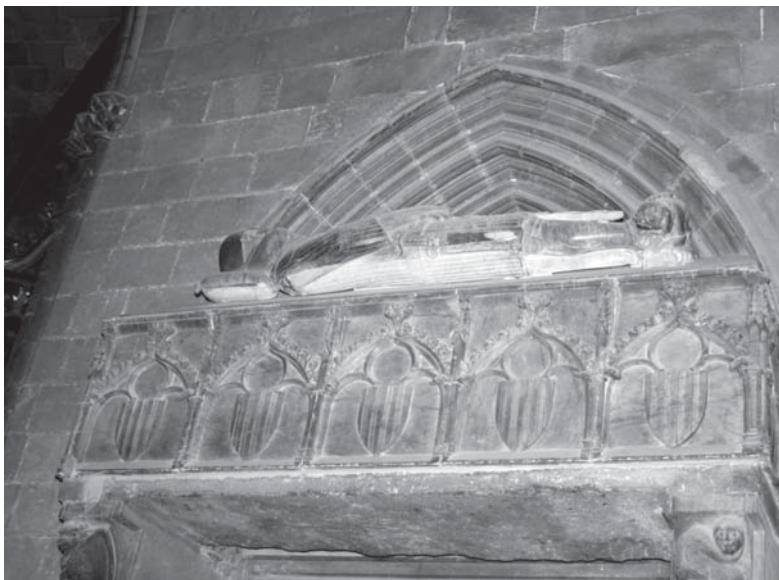
Buscant entre documentació conservada a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB) hi ha registrat en Ramon Dalmau en quatre documents. En un d'ells, datat el 1076, Ramon Dalmau és citat com un clericó Barchinonensí que compra una casa propietat del vescomte barceloní Udalard II (Libri Antiquitatum, I, f.236); aquesta casa sembla que és la mateixa que deixarà en herència a la Catedral de Barcelona uns anys més tard; queda demostrat que Ramon Dalmau es mou molt bé en els cercles de la catedral de Barcelona. L'any 1077 fa una permuta amb Adelaida,

neboda dels comtes de Barcelona Berenguer Ramon II i Ramon Berenguer II ; l'any següent 1078, la mateixa Adelaida li ven un hort a la ciutat de Barcelona (Libri Antiquitatum, I, f.235). En un altre pergami en Ramon Dalmau apareix com a marmessor en el testament d'un tal Dalmau Geribert (Libri Antiquitatum, III, doc.17), datat a l'any 1082. Aquesta serà la darrera cita conservada d'en Ramon Dalmau, fet que ens suggereix que el seu testament i mort degueren produir-se entre el 1082 i el 1086; doncs a l'any 1086 ja no apareix en els llistats i censos de ciutadans importants de Barcelona que s'elaboren a partir d'aquesta data. Pel volum del seu patrimoni personal, tot i ser clergue, ens fa pensar que tindria ja una certa edat quan va morir, possiblement entorn els 70 anys, una edat considerable si tenim en compte l'època.

Com és que un clergue barceloní és tan ric?, i, a que obeeix la dispersió dels seus béns a través de l'herència? Són dues preguntes que ens porten a un escenari interessant. És un fenomen que es dona just en aquest moment de l'Edat Mitjana: hi ha una pugna pel poder polític i econòmic en el país, una lluita entre tres poderoses faccions: el poder urbà de Barcelona encapçalat pels vescomtes i recolzats pel clergat barceloní; un poder territorial, representat pels diferents senyors i barons del territori, i en tercer lloc trobem els monestirs que cada vegada amplien més el seu àmbit d'influència i poder econòmic. En aquest context surt també un quart poder en litigi: el comte de Barcelona; aquest vol començar a tenir un poder més directe i efectiu sobre el territori i la ciutat de Barcelona, més enllà de la seva figura representativa, i necessàriament el poder ha d'anar acompanyat per una solvència en termes econòmics. El testament és un reflex d'aquesta situació; en Ramon Dalmau fou un clergue que va treballar molt per tal d'aconseguir reunir un ampli patrimoni, un patrimoni destinat a afavorir a familiars influents i a diferents institucions religioses, un testament precís que busca un equilibri de forces, un patrimoni que es cedeix amb la voluntat de fer cada vegada més poderosos a alguns d'aquests estaments en litigi. En el testament es citen també els molins del Besòs, unes instal·lacions que apareixen a finals del segle XI, que depenen del clergat barceloní i que suposen un dels seus negocis més productius, primer com a molins fariners i posteriorment com bataners i paperers. Els personatges influents quan s'han de dependre dels béns terrenals, el moment de la mort, sempre volen deixar les coses ben lligades i fins i tot esmenar antics pecats; en aquest sentit, resulta curiós com en Dalmau en el seu testament recorda i

Detall del testament on surt la referència a Canet. És el nom escrit de Canet més antic trobat fins ara

Sepulcre de Ramon Berenguer II «Cap d'Estopes», a la catedral de Girona

reconeix públicament de com s'havia apoderat d'unes propietats de Sant Pau (Sant Pol) amb “males arts” (robat o estafat) i en el moment de la mort ho confessa i alhora intenta compensar al damnificat recordant-lo en el testament.

La data de la mort no la podem precisar exactament, per tot el que hem exposat, giraria entorn la primera meitat de la dècada dels 80's del segle XI (1082-1086). Per situar-nos en l'època hem de dir que era un moment políticament inestable al casal comtal de Barcelona, protagonista d'episodis tràgics, gairebé de crònica negra: la comtessa de Barcelona, Almodis és assassinada pel seu fillastre; els seus fills naturals, els bessons Ramon Berenguer II “Cap d'Estopes” i Berenguer Ramon II “el Fratricida” compartiran el poder comtal, fins que uns anys més tard el segon en un atac de gelosia mata al germà bessó en un paratge del Montnegre, en el transcurs d'una caçera de falcons. També en aquests moments un afamat guerrer de frontera, de nom Roderic Diaz de Vivar, anomenat el Cid, està passant una temporada a Barcelona per negociar amb els poders fàctics catalans la compra dels seus serveis d'armes per mantenir estable la frontera sud, davant els almoràvits de València. Aprofitant l'avinentsa, en Roderic havia casat la seva filla Maria amb el comte de Barcelona Ramon Berenguer III (fill del malaguanyat Cap d'Estopes i la princesa Mahalta de Sicília); per aquesta raó a la mort del sogre (ocorreguda el 1108), la famosa espasa del Cid, la Tissona, el bé més preuat d'un guerrer, passa a ser propietat del comte de Barcelona.

Ramon Dalmau, un personatge barceloní relacionat amb Canet

Gràcies a aquest testament es pot veure com en Ramon Dalmau s'havia mogut força pel Maresme ampliant el seu patrimoni. Som davant el cas d'un senyor de Barcelona que disposa en propietat de moltes finques per la zona que avui en diem l'Alt Maresme. A Canet i té com a mínim dues cases

fermes, de calç i pedra, específica; s'està referint a dues masies o dues cases de poble?, no ho sabem; també cal dir que l'expressió *omnes domos quas habebat in Canet ex petra et calce*, no ens deixa clar si l'esment “totes les cases” són dues, o bé poden ser més, com a mínim és més d'una. També deixa en herència els drets de porta de les esglesioles que tenia al Maresme, sense especificar quines eren. Igualment deixa uns masos amb totes les seves pertinences que es trobaven al davant de l'església de Sant Iscle de Vallalta (*mansos cum eorum pertenenciis qui sunt ante ecclesia sancti Aciscli valle alto*), en aquest passatge crida l'atenció que fa servir el terme *mansos* per designar les cases de Sant Iscle, mentre que en el cas de Canet fa servir el de *domos*.

Consultats alguns medievalistes sobre el significat d'aquesta dualitat terminològica, ens han indicat que és a finals de segle XI quan a la documentació comença a especificar-se separatament els termes *domus* i *mansus*, un fet que podria obeir a diferències de construcció entre ells. Una *domus* seria sempre una construcció de calç i pedra, mentre que un *mas* podria ser també de fusta i fang.

La importància d'aquest document és doble, sota el meu punt de vista. Per una banda és el document més antic trobat fins ara, on apareix citat el nom de Canet ben explicitat (Sant Pere de Romaguera es documenta posteriorment, l'any 1098); en segon lloc va associat als noms de propietaris de finques. En Ramon Dalmau és el primer propietari de cases que coneixem de la història de Canet, i, ves per on, és de Barcelona !!. Els hereus que reben les propietats que el difunt tenia a Canet són una tal Guisla (o també la podem anomenar Guilla) esposa d'un tal Bernat Dalmau, uns hereus que devem suposar que prendrien possessió d'aquestes finques, per tant en Bernat i la Guilla serien els segons propietaris canetencs coneguts.

Epíleg

Si em permeteu la ironia final..., en Ramon Dalmau va ser el precursor d'un fenomen que en els darrers anys s'ha tornat a reproduir a gran escala en el nostre poble: l'arribada de propietaris barcelonins, aquesta vegada però amb hipoteca, els temps han canviat. En aquesta línia, no creieu que es mereixeria un carrer en record a la seva memòria?, crec que la proposta és molt adient de ser plantejada, pel mèrit de ser el primer propietari canetenc conegut; és igual on sigui el carrer, doncs de *domos ex petra et calce* actualment en tenim arreu de la vall.

JOAQUIM PERA I ISERN

NOTA: Una còpia d'aquest document es troba dipositada a l'Arxiu Municipal de Canet de Mar